

References

1. Bashkynyan H. I. *Efektivnist' derehulyatsiyi ekonomichnykh system perekhidnoho typu* / H. I. Bashkynyan. – L'viv, 2008. – 502 s.
2. Belyayev O. O., Dyba M. I., Kyryyenko V. I., Kolyakov O. M., Sinel'nyk O. V., Sotsial'na ekonomika / O. O. Belyayev, M. I. Dyba, V. I. Kyryyenko, O. M. Kolyakov, O. V. Sinel'nyk. – Kyiv: KNEU, 2003. – 244 s.
3. Vatlin A. Ju. *Germanija v XX veke* / A. Ju. Vatlin. – M.: ROSSPEN, 2005. – 336 s.
4. Hazin V. P., Kopylov S. A. *Novitnyia istoriya krayin Yevropy ta Ameryky* / V. P. Hazin, S. A. Kopylov. – K.: Lybid', 2004. – 621 s.
5. Deyvis N. *Yevropa: Istoriya / Norman Devis*. – K., 2001. – 1456 s.
6. Lampert H. *Social'naja rynochnaja ekonomika. Germanskij put' / Hajnc Lampert*. – M.: Delo LTD, 1994. – 224 s.
7. *Skladovi demokratiyi / Pereklad z nimets'koyi M. Dariabehi, H. Dembovski*. – K.: Lybid', 1993. – 210 s.
8. *Sotsial'na rynkova ekonomika: Osnovni oriyentyry dlya Ukrainy / Pid redaktsiyu R. Klaphama; Instytut reform*. – K., 2003. – 119 s.
9. Hauch G. I. *Imperija «AEG – Telefunken»* / G. I. Hauch. – Per. s nem. – M.: Progress, 1982. – 328 s.
10. *Federativnaja respublika Germanija / Otv. red. V. N. Shenaev, M. Schmidt, D. E. Mel'nikov*. – M.: Mysl', 1983. – 431 s.
11. *Gesetz über die Deutsche Bundesbank [Elektronnyy resurs]*. – Rezhym dostupu: https://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Downloads/Bundesbank/Aufgaben_und_Organisation/gesetz_ueber_die_deutsche_bundesbank.pdf?__blob=publicationFile – Sayt vidvidano: 24.03.2015.
12. *Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen [Elektronnyy resurs]*. – Rezhym dostupu: (GWB <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gwb/gesamt.pdf>) – Sayt vidvidano: 24.03.2015.
13. *Tarifvertragsgesetz [Elektronnyy resurs]*. – Rezhym dostupu: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tvg/gesamt.pdf> – Sayt vidvidano: 07.04.2015.

Dzhus Yu. Ya., graduate student of study Chair of World History, Precarpathian National University named after V. Stefaniuk (Ukraine, Ivano-Frankivsk), Ura_juice@ukr.net

Formation of a social market economy in the Federal Republic of Germany (1948–1970–ies.)

This research paper is dedicated to formation of a social market economy in West Germany in 1948–early 1970s. It provides a brief review of the origin and formation of the idea of a social market economy. It describes the reasons of this model implementation in the Federal Republic, as well as formation and ascertainment of its crucial features.

The focus lies on the ways of solving the key issues, which emerged in the course of formation of this new type of economy. First of all, the article considers the limits of government intervention in economic life, that is, creation of a new system of control authorities, which would ensure the product standards and make it possible to support new enterprises in a competitive environment. Creation of a new system of protection of the employed and unemployed, based on free trade unions and system of broad state support of social programs for the unemployed, is another important aspect.

The article also provides an overview of governmental activities that helped to create the basis for constant technical upgrading of the state production area and allowed Germany to occupy one of the leading places among the world economies.

Keywords: social market economy, Freiburg School, the regulation of the economy, the central bank.

Джус Ю. Я., аспирант кафедры Всемирной истории, Прикарпатский национальный университет им. В. Стефанюка (Украина, Ивано-Франковск), Ura_juice@ukr.net

Становление социальной рыночной модели экономики в Федеративной Республике Германия (1948–1970–е гг.)

Работа посвящена становлению социальной рыночной экономики в Западной Германии в 1948 – в начале 1970-х гг. Предоставляется краткий обзор возникновения и становления идеи нового типа экономики. Рассматриваются причины внедрения именно этой модели в Федеративной Республике, а также же формирования ее отличительных черт.

Основное внимание уделяется путям решения ключевых вопросов, возникших при становлении нового типа экономики. Прежде всего, рассматривается вопрос границ вмешательства государства в экономическую жизнь, то есть создание новой системы контролирующих органов, обеспечивающих стандарты продукции и сохраняющих возможность развития новых предприятий в условиях конкуренции. Другим важным аспектом является создание новой системы защиты рабочих и безработных, которая основана на свободных профсоюзах и системе широкой государственной поддержки социальных программ для безработных.

Также в статье приводится обзор государственных мероприятий, которые дали возможность создать основу для постоянного технического обновления производственной сферы государства и позволили ФРГ занять одно из ведущих мест среди экономик мира.

Ключевые слова: социальная рыночная экономика, фрайбургская школа, регуляция экономики, центральный банк.

УДК 94(438)

Босчко В. Ф., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького (Україна, Черкаси), osbb53@ukr.net

ПОЧАТОК ВІДБУДОВИ ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДРУГОЇ РІЧІ ПОСПОЛИТОЇ

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної історіографії висвітлено становище промислового розвитку та фінансової системи Другої Річ Посполитої. Особливу увагу приділено впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників, які вплинули економічні зрушення на державному рівні. Автор акцентує увагу на досвіді розбудови польської промисловості та фінансової системи усупереч складним внутрішнім та міжнародним умовам. Відзначено, що у ході реалізації адекватної економічної політики у галузі промислового розвитку становище країни стабілізувалося, що згодом призвело до поступового економічного зростання.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Польська держава, економічне становище, Перша світова війна, повосний період, відродження державності.

Перша світова війна та спричинені нею наслідки стали переломним періодом в історії багатьох народів, а процеси державотворення і суверенізації – головною ознакою того часу. Історія Польської держави є цікавою і повчальною водночас, адже, незважаючи на складні внутрішні та міжнародні умови повоєнного періоду, Польща за час свого двадцятилітнього існування у міжвоєнний період нагромадила чималий досвід державно-правового будівництва та вирішення соціально-економічних проблем.

Актуальність зумовлена тим, що в умовах поглиблення інтеграційних процесів та сучасного відродження у країнах Центральної та Східної Європи важливого значення набуває досвід державотворення та розбудови національних держав на початку ХХ ст.

У сучасних дослідженнях українських учених простежено прагнення дати більш об'єктивну, ніж за радянської доби, оцінку історії Другої Річ Посполитої. Українська полоністика представлена ґрунтовною працею Л. Зашкільняка і М. Крикуна [1]. У ній автори на основі нових джерел, здобутків історіографії та новітніх методологічних підходів розкрили різноманітні політичні та соціально-економічні особливості життя поляків у різні історичні епохи, зокрема і у міжвоєнний період. Автори цілком справедливо відзначили, що відродження Польської держави стало результатом багатовікової політичної традиції, державотворчих прагнень польської нації, сприятливих внутрішніх політичних і соціально-економічних чинників та міжнародної ситуації. Варто особливо виокремити праці відомої тернопільської дослідниці Л. Алексієвцев [2; 3; 4], оскільки в них міститься ґрунтовний аналіз створення та функціонування польської державності в 1918–1926 рр. Дослідження львівської полоністки З. Баран [5] стосується відродження і становлення Польської держави 1918–1921 рр. Різні аспекти історії Другої Річ Посполитої розглядалася також і в наукових студіях В. Ярового [6]. Польська історіографія представлена значною кількістю робіт. Зокрема, багатоаспектним аналізом соціально-економічного розвитку Польщі позначені праці М. Дроздовського [7], Й. Голєбовські [8]. Сучасні історики Польщі А. Єжерці [9], Й. Калінски [10], Г. Дильонгова [11] намагаються об'єктивно оцінювати, аналізувати всю суперечливість соціально-економічної діяльності урядів у складних міжнародних відносинах міжвоєнної Європи.

Загалом польській історіографії належить вагоме місце в історіографічному доробку з означеної проблематики.

Мета статті дослідити початок відбудови промисловості та фінансової системи Другої Речі Посполитої. Для досягнення мети нами окреслено основні завдання:

- проаналізувати джерельну базу та історіографію по темі дослідження;
- охарактеризувати процес відбудови промисловості Польської держави;
- висвітлити процес створення загальнодержавної фінансової системи.

Перші роки існування Другої Речі Посполитої були, з огляду на розвиток економіки, досить різноплановими. Періоду 1919–1920 рр. були притаманні ознаки військової економіки. Війна, хоч і закінчилася, але загальний стан економіки та воєнні дії, які проводилися Польщею у східному напрямку, змушували дотримуватись багатьох регламентуючих приписів, запроваджених ще за часів окупаційних режимів. Потреба жорсткої регламентації виникала передовсім через гострий брак продовольства, палива, сировини, машин, транспортних засобів тощо [2, с. 186]. До того ж у 1919–1920 рр. у Польщі не було єдності: на різних територіях країни діяли різні закони, приписи, а в обігу перебували різні платіжні засоби. Окрім того, потрібно було відбудовувати зруйноване війною господарство, а приватний капітал боявся інвестувати; мало місце чисельне безробіття в містах. Необхідно було створювати нову армію, адміністрацію, судочинство, систему освіти та багато іншого. У цій ситуації роль держави як регулятора економічних процесів була значно вагоміша, ніж в умовах стабільної економіки.

Війна і політика використання ресурсів, яку здійснювали воюючі країни, завдали Польщі величезної матеріальної шкоди, загальний розмір якої польська делегація на Паризькій мирній конференції в 1919 р. визначила у сумі 73 млрд. золотих франків. Особливо сильно постраждало народне господарство Королівства Польського і Галичини. На цих землях було знищено понад половину мостів, дві третини вокзалів, спалено 1,9 млн. будівель [1, с. 435]. У широких масштабах евакуйовано населення, вивезено устаткування, майно. Російські війська, відступаючи, перемістили в глибоку Росію промислові підприємства, установи, навчальні заклади, залізничний транспорт, кваліфіковані кадри. Після окупації Королівства Польського військами центральних держав, його господарство стало об'єктом максимального визиску з боку Німеччини й Австро-Угорщини. Уряди цих країн намагалися максимально використати економічний і людський потенціал захоплених територій. В австрійській частині Польщі найбільше постраждали нафтова промисловість та сільське господарство, особливо дрібне [3, с. 69].

Після відновлення Польщею незалежності гостро постало питання відбудови економіки. 18 липня 1919 р. уряд видав Закон про державну допомогу на відбудову господарств, знищених чи пошкоджених внаслідок воєнних дій [12]. Законодавство регулювало широкий комплекс проблем, пов'язаних з відбудовою країни, а також здійснення інвестиційних планів. Промислова продукція у 1919 р. становила лише 30% від рівня 1913 р., а в деяких галузях спад виробництва став катастрофічним: металургія ледве досягла 10–12% довоєнного випуску продукції, текстильна промисловість – 39%, хутрова –

20–27% [7, с. 408]. Одним з істотних чинників, що ускладнювали інтеграцію й економічний розвиток у країні, був низький рівень розвитку транспортної системи і комунікацій та їх розюча відмінність у західній та східній частинах країни. Війна і політика використання ресурсів, яку здійснювали воюючі країни, завдали Польщі величезної матеріальної шкоди, загальний розмір якої польська делегація на Паризькій мирній конференції в 1919 р. визначила у сумі 73 млрд. золотих франків. Особливо сильно постраждало народне господарство Королівства Польського і Галичини. На цих землях було знищено понад половину мостів, дві третини вокзалів, спалено 1,9 млн. будівель [1, с. 435]. У широких масштабах евакуйовано населення, вивезено устаткування, майно. Російські війська, відступаючи, перемістили в глибоку Росію промислові підприємства, установи, навчальні заклади, залізничний транспорт, кваліфіковані кадри. Після окупації Королівства Польського військами центральних держав, його господарство стало об'єктом максимального визиску з боку Німеччини й Австро-Угорщини. Уряди цих країн намагалися максимально використати економічний і людський потенціал захоплених територій. В австрійській частині Польщі найбільше постраждали нафтова промисловість та сільське господарство, особливо дрібне [3, с. 69].

Землі, що увійшли до складу відновленої Польщі, різнилися за своїм рівнем економічного розвитку. Найрозвинутішими були західні території, де проживали переважно поляки, а в Помор'ї та Сілезії – німці. У цьому регіоні була густа мережа залізничних і шосейних доріг, що вели, проте, на захід – до центральних областей Німеччини. Тут успішно розвивалася промисловість, технологічно досконалішим було сільське господарство, процвітала торгівля [13, с. 26]. Центральні райони характеризувалися диференціацією, де поряд з такими високорозвинутими та сучасними містами, як Варшава та Краків, були значно відсталіми та бідними територіями. Найбільш розвинутими галузями були текстильна промисловість та машинобудування. У найбільш кризовому і відсталому становищі перебували східні території держави. Тут майже не була розвинута промисловість, а сільське господарство залишалося на примітивному технологічному рівні [3, с. 295].

Головною формою сприяння держави відновленню економіки було надання кредитів приватним підприємцям через центральний банк, що був державним – Польську Крайову Касу Позичкову. В ситуації пануючої інфляції боржники повертали банку позики в тій самій, щоправда, номінальній величині, але водночас у частковому об'ємі реальної вартості. Одним з першочергових завдань для молодшої Польської держави в період після відновлення незалежності була відбудова господарства, створення єдиної державної економіки та фінансової системи як основи соціально-економічного розвитку. Першим кроком для створення фінансової системи Польщі було запровадження єдиної валюти на всій території, наступним кроком – підготовка державного бюджету [3, с. 183].

Безпосередньо після війни на польських землях в обігу перебувало кілька різних платіжних засобів. На колишніх пруських територіях – німецькі марки; в частині Королівства Польського, що було під німецькою окупацією – польські марки; в Галичині – австрійські крони; на територіях Королівства, що були окуповані

Австрією, – крони і рублі; на східних територіях – паперові рублі, залізні монети, ост–марки, гривні, карбованці та інші грошові одиниці. Приведення всієї фінансової системи до єдиної грошової одиниці – польської марки – почало реалізовуватися відразу після відновлення держави. Вже у 1919 р. проведено емісію у 250 млн. польських марок Нормалізації економічного стану Польщі перешкоджало і те, що, незважаючи на постійний дефіцит бюджету, уряд виділяв 42% державних коштів на прямі воєнні потреби [5, с. 206]. Війна, яка точилася на Сході від часу здобуття незалежності і до 1921 р., спричинила до того, що воєнні потреби домінували над іншими, в них крилися основні причини тенденцій, дотичних до економічної політики держави. Стосувалися вони в основному розподілу сировини, палива, продовольства, а також прискорювали розвиток тих галузей промисловості, які були важливими з погляду мілітаризації.

У цей період якнайшвидше потрібно було відбудувати металургійну і машинобудівну промисловості. Наприклад, виробництво сталі (без врахування території Верхньої Силезії) становило в 1919 р. заледве 18 тис. тонн, а перед 1914 р. – близько 400 тис. тонн [7, с. 408]. Було розпочато й відбудову ремонтних майстерень для транспорту і артилерійського спорядження. Центральні автомобільні майстерні готували до експлуатації транспорт, який залишився після окупації і розпуску військ Альянсу. Тут потрібно згадати, що майже всі заводи машинобудівної промисловості були евакуйовані до Росії ще в 1915 р. Одночасно з мобілізацією з'явилися проблеми, пов'язані з формою, забезпеченням паливом і продовольством. Із метою фінансування воєнних потреб і стимулювання розвитку економіки в країні проводилась інфляційна політика. Досвід становлення воєнної економічної політики був запозичений із досвіду країн, які брали участь у Першій світовій війні. Вже у листопаді 1918 р. скликані Державне Управління торгівлі й Державне Управління по закупці товарів першої необхідності з метою подолання кризи в паливній системі та з причини гострого дефіциту товарів. Уряд в основному розробляв загальні рекомендації щодо розподілу товарів. У квітні 1919 р. скликано засідання Державного Управління торгівлі, яке координувало розподіл [4, с. 44]. Карткова система охопила біля 15% загальної кількості населення, в основному жителів великих міст, і стосувалась таких продуктів, як: хліба, цукру, солі, мила, вугілля, сірників, чаю тощо. Село отримало зобов'язання поставляти сільськогосподарські продукти, які призначались для забезпечення армії і карткової системи міст. На колишній прусській території почало свою роботу Головне Продовольче Управління. Внаслідок появи «чорного ринку» у 1919 р. уряд прийняв рішення про заходи щодо боротьби з лихварством і спекуляцією [10, с. 57].

Після закінчення війни в 1921 році правління, які займалися розподілом товарів, були ліквідовані, а згодом у 1922 р. відмінено заходи по боротьбі з лихварством і спекуляцією. На середину 1922 р. були сформовані спеціальні органи, що координували закордонну торгівлю. Перший проект програми інвестиційної політики був підготовлений вже в 1921 р. у зв'язку з розробкою концепції так званого «Трикутника безпеки», в якому передбачалось створити ряд оборонних підприємств в центрі країни, безпечно віддалених від кордонів. Після припинення воєнних дій більшість фахівців у галузі

економіки у всій Європі прагнули до повернення системи вільного ринку, яка існувала перед Першою світовою війною. Вони вважали, що війна, а відповідно й орієнтація на воєнну економіку, були лише епізодом, тому потрібно повернутися до свободи підприємництва і виробництва, ліберальної торговельної політики і золотой валюти як гарантії грошової стабільності [9, с. 223].

Починаючи з 1921 року головною метою економічної політики в Польщі була стабілізація грошової одиниці і фінансової системи держави.

Польський уряд практично не контролював і не впливав на валютну ситуацію в країні, оскільки тільки польські марки друкувалися у Варшаві. Поступово відбувалася уніфікація і заміна всіх інших платіжних засобів на польські марки. Вже 11 листопада 1918 р. Польська Крайова Каса Позичкова (РККР) – була підпорядкована державі. 24 листопада Станіслав Карпінський, був затверджений на посаді голови РККР Радою Міністрів. Декрет начальника держави від 7 грудня 1918 р. визнав РККР єдиною емісійною організацією [16]. З метою запобігання валютного хаосу, в регіонах вводилося дві валюти: місцева і одночасно – польська марка. Марки друкувалися спочатку в друкарні Мокотовської тюрми, а пізніше – в приватних варшавських друкарнях. Папір на купюри доставляли з Озерні. Зважаючи на малу продуктивність варшавських друкарень, друк передано в Банку Австро–Угорському у Відні (банкноти для Польщі тут виготовлялись аж до 1922 р.). У 1919 р. оголошено заборону ввозу в країну банкнот з держав колишніх країн–загарбників, уже вилучених з обігу в тих країнах, але ще знаходилися в обігу в Польщі. Австрійські крони спочатку штемпелювали, але через велику кількість фальшивок таку практику було припинено. 24 грудня 1919 р. Сейм прийняв постанову про обмін крон на польські марки на колишніх окупованих австрійських територіях (згідно курсу 100 крон – 70 польських марок). Проведення обміну потрібно було здійснити впродовж місяця [4, с. 183]. В 1920 р. німецькі марки вилучено з обігу у Великопольщі та Помор'ї, їх вимінювали без обмежень у співвідношенні 1:1. В той самий рік з території Другої Речі Посполитої вилучено російські царські рублі у співвідношенні: 100 рублів – 216 польських марок. На спірних польсько–німецьких і польсько–чеських територіях ситуація складалася по–іншому. У польській частині Цешинської Силезії обмін крон на марки проводила Міжнародна комісія плебісцитова. Польсько–німецька конвенція, укладена 1922 р. постановляла, що німецька марка, як виняток, має бути платіжною одиницею на польській частині Верхньої Силезії до 1937 року. Але життя змусило відійти від умов конвенції. В 1922 р. темпи інфляції в Німеччині були швидшими, ніж в Польщі, що спонукало населення користуватися польською маркою. Після впровадження польської марки на території Середньої Литви (Віленський округ) під кінець 1923 р., вона стала обов'язковою платіжною одиницею на всій території держави.

Поступово в 1919–1921 рр. всі інші валюти були обмінювані на польську марку, яка і стала єдиною офіційною валютою. Закінчення обміну інших грошових знаків на польську марку було однією з причин збільшення емісії, а зважаючи на незначний повоєнний товарообіг, зумовило інфляцію. В період створення нової держави її видатки значно перевищували доходи. Це призвело до

дефіциту бюджету, який держава намагалася покрити за допомогою «надзвичайних» джерел доходів (внутрішніх та закордонних позик, майнових податків і таке ін.), але і їх не вистачало на фінансування величезних потреб держави, особливо на війну, що точилася на Сході. Частка військових видатків із бюджету становила 60%, хоча на проведення бойових дій Польща отримувала значні кредити у Франції та Сполучених Штатів. У цій ситуації покриття дефіциту бюджету значною мірою відбувався за рахунок друку щоразу більшої кількості польських марок. Крім цього, ріст емісії марок сприяв виділенню значних кредитів на відбудову та запуск в експлуатацію приватних підприємств. Збільшення емісії на бюджетні цілі та кредитування було можливим завдяки тому, що центральний банк (Польська Крайова Каса Позичкова) був у державній власності.

Зруйнована війною промисловість країни на початковому етапі становлення Другої Речі Посполитої знаходилася в стані глибокої кризи. Промислова продукція в 1919 р. становила лише 30% від рівня 1913 р. В деяких галузях спад виробництва був катастрофічним [7, с. 308]. Так, рівень металургійного виробництва ледве досяг 10–12% довоєнного, текстильна промисловість випускала 39% продукції, порівняно з 1914 р., шерстяна – 20–27%. У Королівстві Польському видобуток кам'яного вугілля у 1919 р. становив близько 68% довоєнного обсягу, залізної руди – 30%, чавуну – 4%, виплавка сталі становила 3% [3, с. 303].

Польська промисловість технічно далека від європейського рівня. Цей процес поглибився і в післявоєнний період. Після здобуття незалежності промислові потужності, які знаходились на території, що входили до складу Німеччини, були дуже зруйновані; не вистачало сировини, оборотних коштів і кредитів. Повсюдно відчутним був дефіцит вугілля, тому що Верхня Силезія була приєднана до Польщі лише в 1922 р., а кількість видобутого в Домбровському і Краківському басейнах вугілля не забезпечувала потреб країни. За нищення промисловості під час війни Польща практично не отримала ніякого відшкодування. В результаті, Польща не сплачувала, але і не отримувала репарацій. Не повернулися в державу також вивезені машини й устаткування. В період війни домінували військові потреби, саме вони породжували застійні явища в економіці [9, с. 275].

Після закінчення військових дій перед урядом постало два важливих завдання: відбудова промисловості, знищеної війною та інтеграція, яка спиралась на пристосування промисловості до потреб незалежної держави. Важливо зазначити, що можливості впливу на збереження приватних виробників й інвесторів були обмежені. Інструментами промислової політики стали державні замовлення, кредитування і розподіл сировини, а коли не було власника підприємства, – націоналізація важливих підприємств. Держава успадкувала багато промислових, комунікаційних, інфраструктурних об'єктів. Саме вони і становили державний сектор в економіці.

За оцінками економістів А. Єзерського і С. Лещинської, до найважливіших з них належали: «на колишніх російських територіях: Гута Банкова в Домброві Гурнічій, Гута Бляховня під Ченстоховом; на територіях австрійських: вугільні шахти «Бжеще», соляні копальні в Велісці і Бохні, а також нафтопереробний комплекс (рафінування нафти) в Дрогобичі, з якого згодом створено підприємство «Полмін», копальні солей содових

(поташу) «ТЕСР» і заводи «Азот» в Яворові» [9, с. 276]. На колишніх пруських територіях залишились у спадок соляні розробки в Іновроцлаві, багато підприємств і заводів, зернових млинів в Бидгощі і 20% акцій Гданської верфі. У Верхній Силезії в 1922 р. – вугільний концерн з шахтою «Король» в Королівській Гуті, якому було дано нову назву «Скарбоферм»; металургійний комбінат обробки олова в Стрибніку; водокачки у Шльонську, а також фабрика азотних сполук у Хожові. Всі підприємства гірничо–металургійної промисловості, які раніше належали державам–загарбникам, були об'єднані і управлялись Головною гірничо–металургійною дирекцією і Міністерством промисловості і торгівлі. Вартість підприємств, отриманих у спадок з територій трьох колишніх держав оцінено в 1923 р. в 275 млн. зл. [8, с. 28]. Непевна політична ситуація, реформи уряду Є. Морачевського, поява робітничих рад, загроза з боку Радянської Росії породжували побоювання деяких власників підприємств, щодо вкладених у відродження промисловості коштів, капіталів, які можуть пропасти даремно. Ті побоювання не були безпідставними. Варто відзначити, що на початку 1919 р. вибухнули революції в Угорщині та Баварії. Дуже важким було питання пристосування промисловості до потреб країни. Сформована на теренах великих держав галузева структура не відповідала зміні джерел сировини, новим ринкам збуту. Особливо це стосувалося текстильної промисловості Королівства Польського, що орієнтувались на східний ринок; сільськогосподарської продукції і харчової промисловості Великопольщі і Помор'я, орієнтованих на німецькі ринки, а також гірничо–металургійної галузі пов'язаної з промисловістю Німеччини. Стає очевидним той факт, що, передвоєнний видобуток кам'яного вугілля в Силезії, нафти в Галичині перевищував потреби польського ринку, а повне використання джерел сировини вимагало виходу на закордонні ринки. Для легкої промисловості втрата східних ринків не могла компенсуватись Великопольським і Галицьким ринком, тому що потреби цих споживачів відрізнялись від потреб споживачів колишніх східних ринків. Крім того, зовсім не розвивалися такі необхідні для незалежної держави галузі: хімічна, електротехнічна, виробництво зброї тощо. Відбудова і реконструкція промисловості вимагали також значних капіталовкладень, нестачу яких гостро відчули як держава, так і приватні підприємці.

На початковій фазі відбудови іноземний капітал не поспішав робити інвестиції в Польщу, зважаючи на ризик сусідства з Радянською Росією і Німеччиною, а також на домінування думки щодо Польщі як тимчасової держави. Іноземний капітал, який все–таки потрапив у Польщу носив, як правило, спекулятивний характер. Іноземні інвестори намагались використати повоєнний хаос та інфляцію та недосконалість законодавства.

Основний обсяг польської промислової продукції випускали великі підприємства, що мали досить високу концентрацію виробництва. Проте було й чимало середніх і дрібних підприємств. Основні галузі промисловості частково були сконцентровані за територіальним принципом: паливно–сировинна, вугільна, металургійна – у Домбровському басейні й Верхній Силезії, машинобудівна – у Варшаві та Варшавському воєводстві, текстильна – в Лодзинському районі, військова – в Келецько–Радомському районі. Відносно другорядними промисловими центрами

залишилися Білосток, Бельско, Бяла та деякі інші міста Північно-Західної Польщі. У багатьох місцевостях країни знаходилися підприємства переробної та харчової промисловості (цукрові, винокурні заводи та ін.), невеликі підприємства деревообробної галузі [3, с. 304]. Східні території – західноукраїнські і західнобілоруські землі – становили індустріально відсталі ринки збуту і сировини для промисловості всієї країни. Важливим питанням для польської економіки була не тільки модернізація промисловості, а й структурна перебудова відповідно до нових умов і потреб відновленої держави. Виникла необхідність створити єдиний народногосподарський організм шляхом уніфікації економічного права, технічних стандартів і нормативів, здійснити реструктуризацію промисловості в її територіальному розміщенні, забезпечити підприємства кваліфікованими кадрами, розпочати вихід на міжнародний ринок.

Створення єдиного економічного організму держави було неможливим без створення загальнодержавної транспортної системи. В польській транспортній системі комунікацій основну роль відігравала залізниця. В 1921 р. здана в експлуатацію залізнична магістраль, що з'єднувала Варшаву і Познань [9, с. 88].

Найважливішою інвестицією у транспортну систему Польщі стала будова лінії між Верхньою Силезією і портами Гдині і Гданська, що отримала назву «вугільної магістралі» і мала життєво важливе значення для Польщі [3, с. 305]. Цей проект вимагав будівництва нових відрізків допоміжних і під'їзних шляхів, і перебудови існуючих та будівництва нових товарних станцій. Проведено заходи щодо уніфікації залізнично-вагонного парку, що залишився у спадок від трьох держав загарбників і був дуже розрізнений. Це стало можливим завдяки будівництву в Польщі кількох паровозобудівних і вагонобудівних заводів, які змогли повністю забезпечити потреби польських державних залізниць новітнім парком.

Закінчення воєнних дій і перехід до мирного життя сприяли відбудові промисловості країни, яка відроджувалась, здебільшого, за рахунок державних інвестицій. Отримуючи кредити від держави, підприємці повертали їх за номіналом, тобто, враховуючи інфляцію, за значно меншою вартістю, таким чином отримуючи значні прибутки. Так само виплата заробітної плати робітникам і службовцям грішми, курс яких постійно падав теж приносила прибуток. Сприятливими для розвитку промисловості були і умови експорту, зокрема на такі товари: вугілля – в Австрії і Чехословаччині, текстиль – у Румунії, Австрії, Угорщині, лів – у Німеччині й Великобританії, крім цього, згідно з Версальським договором, Польща мала право вивозити свої товари в Німеччину без мита впродовж п'яти років [3, с. 305].

Таким чином, головною формою сприяння держави відновленню економіки було надання кредитів приватним підприємствам через державний центральний банк. Відбудова промисловості відбувалася в основному за рахунок державних кредитів і була завершена до 1923 року. Першим кроком для створення фінансової системи Польщі було запровадження єдиної валюти на всій території, а наступним – підготовка державного бюджету. Починаючи з 1921 року головною метою економічної політики в Польщі була стабілізація грошової одиниці і фінансової системи держави, що базувалась на принципах ринкової економіки.

Список використаних джерел

1. Zashkil'nyak L. O., Krykun M. H. Istorija Pol'shchi: Vid naydavnishykh chasiv do nashykh dniv / L. O. Zashkil'nyak, M. H. Krykun. – L'viv: L'viv's'kyy natsional'nyy universytet imeni Ivana Franka, 2002. – 752 s. + 8 kol. map.
2. Aleksiyevevs' L. M. Politychnyy rozvytok ta evolyutsiya parlament's'koyi systemy u Pol'shchi v 1918–1939 rr. / L. M. Aleksiyevevs' // Naukovi zapysky Ternopil's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatyuka. Seriya: Istoriya. – Ternopil', 2001. – Vyp.12. – S.247–255.
3. Aleksiyevevs' L. M. Pol'shcha: shlyakhom vidrodzhennya derzhavnoyi nezalezhnosti 1918–1939 / L. M. Aleksiyevevs'. – Ternopil': Ekonomichna dumka, 2002. – 272 s.
4. Aleksiyevevs' L. M. Osoblyvosti vidnovlennya ta pobudovy Pol's'koyi derzhavy v 1918–1921 rr. / L. M. Aleksiyevevs' // Slovo»yans'kyu visnyk: Naukovyy zbirnyk. – Rivne, 2004. – Vyp.3. – S.78–87.
5. Baran Z. Vidrodzhennya i stanovlennya Pol's'koyi derzhavy 1918–1921 rr. [Tekst lektsiy] / Z. Baran. – L'viv: LDU, 1995. – 52 s.
6. Yarovyy V. Novitnya istoriya Tsentral'noyevropeys'kykh ta Balkans'kykh krayin. XX stolittya / V. Yarovyy. – K.: «Henez», 2005. – 816 s.
7. Drozdowski M. M. Gospodarka Drugiej Rzeczypospolitej / M. Drozdowski // Polska odrodzona. 1918–1939. Państwo. Społeczeństwo. Kultura. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1982. – S.408–462.
8. Gołębiowski J. Sektor państwowy w gospodarce Polski międzywojennej / J. Gołębiowski. – Kraków, 1985. – S.28.
9. Jezierski A. Historia Gospodarcza Polski / A. Jezierski. – Warszawa: Key Text, 1999. – 560 s.
10. Kaliński J. Gospodarka Polski w XX wieku / J. Kaliński. – Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2003. – 409 s.
11. Dylonhova H. Istoriiia Polshchi 1795–1990 [Tekst] / H. Dylonhova. [Per. z pol. M. Kirsenska]. – Kyiv: Vyd. dim «Kyievo–Mohylianska Akademiia», 2007. – 239 s.
12. Ustawa z dnia 18 lipca 1919 r. o pomocy państwowej na odbudowę gospodarstw, zniszczonych lub uszkodzonych skutkiem wojny // Dz U RP, 1919, nr 63, poz. 368.
13. Sieradzka D. Samorząd komunalny województwa śląskiego 1920–1939: Aspekty polityc.

Boyechko V. F., PhD in History, Associate Professor, Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University (Ukraine, Cherkasy), osbb53@ukr.net

Beginning of the restoration of industry and financial system of the Second Polish Commonwealth

In the article on the basis of the analysis of Ukrainian and foreign historiography the industrial development of the Second Polish Commonwealth in the early postwar years is studied. Special attention is paid to the role of objective and subjective factors that have influenced economic changes in the Eastern European region. The author focuses on the experience of the development of the Polish economy despite the difficult internal and international conditions of the postwar period. It is noted that during implementation of adequate economic policy, the situation of the country was stabilized, that subsequently led to the economic growth.

Keywords: The second Polish–Lithuanian Commonwealth, the Polish state, economic situation, World War I, postwar period, revival of statehood.

Боечко В. Ф., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины, Черкасский национальный университет им. Богдана Хмельницкого (Украина, Черкассы), osbb53@ukr.net

Начало восстановления промышленности и финансовой системы Второй Речи Посполитой

На основе анализа отечественной и зарубежной историографии освещено состояние промышленного развития и финансовой системы Второй Речи Посполитой. Особое внимание уделено влиянию объективных и субъективных факторов, которые повлияли на экономические сдвиги на государственном уровне. Автор акцентирует внимание на опыте развития польской промышленности и финансовой системы вопреки сложным внутренним и международным условиям. Отмечено, что в ходе реализации адекватной экономической политики в сфере промышленного развития положение страны стабилизировалось, что впоследствии привело к постепенному экономическому росту.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, Польское государство, экономическое положение, Первая мировая война, послевоенный период, возрождение государственности.

* * *